

УДК 050(477.54-25)"1820"(091)(045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2024.11(340).51-52

Наталія Лоцинська,
кандидатка філологічних наук, доцентка,
старша наукова співробітниця
відділу інформаційно-комунікаційних технологій
Інституту інформаційних технологій НБУВ,
e-mail: loschynska@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6535-5863>

"Український журнал": 200 років від дня виходу у світ

У статті розглянуто особливості зародження української періодики на території Слобожанщини, її тісний зв'язок із тогочасними закладами вищої освіти крізь призму різноаспектних публікацій "Українського журналу", якому 2024 р. виповнюється 200 років. **Метою** статті є дослідження основних закономірностей процесу становлення української журналістики в умовах домінування російської імперської культури на прикладі "Українського журналу". **Наукова новизна** полягає у вивченні передумов виникнення "Українського журналу", діяльності редколегії, виявленні переваг і недоліків видання. У дослідженні застосовано загальнонаукові **методи** пізнання: індуктивний, аналітичний, компаративістичний, узагальнення інформації, історико-нарративний, що дало змогу ґрунтовніше дослідити журнальні публікації різного характеру й надати їм об'єктивну оцінку. Статті "Українського журналу" класифіковано за тематичним спрямуванням. На основі тогочасних і сучасних наукових розвідок, бібліографічних покажчиків, мемуарних матеріалів, листів тощо визначено роль "Українського журналу" в громадсько-політичному й культурно-мистецькому житті України, його значення для розвитку культури Харківщини та країни загалом. Наголошено, що для більшості читачів журнал був єдиним способом ознайомлення зі здобутками іноземних культур, досягненнями в певних галузях науки, поглядами на політичну ситуацію у країні та світі. Зроблено висновок про незаперечно вагому роль часопису в літературному процесі 1820-х рр.

Ключові слова: "Український журнал"; історія журналістики; Харківський університет; літературний процес; духовна спадщина; періодика

Постановка проблеми. Пропоноване дослідження особливостей зародження й становлення української журналістики має на меті розкрити одну з найважливіших сторінок історії духовної спадщини нашого народу: "Не буде перебільшенням стверджувати, що українці — одна з найбільш "журналістських" націй у світі. Підґрунтям для такого ствердження є передусім високий рівень загальної культури українців, повага до писаного слова, що закладалися століттями — від Ярослава Мудрого до Івана Мазепи і далі до сьогодення. І, як не дивно, але найбільше це було покликане тим, що українці тривалий час не мали власної державності" [1, с. 11]. Жорсткі обмеження, численні заборони українського друкованого слова в часи перебування країни у складі Російської імперії змушували нашу інтелігенцію докладати зусиль і талантів там, де це було можливо, заради збереження національної ідентичності вдаватися до активної участі в літературній діяльності, зокрема й на шпальтах часописів.

Літературно-мистецький, науковий і громадсько-політичний тижневик "Український журнал" входив до когорти перших українських періодичних видань на теренах України. Виходив у світ у Харкові зусиллями педагогів і студентів Харківського університету в 1824—1825 рр. Вважаємо

актуальним дослідження історії розвитку та змістового наповнення "Українського журналу" як одного з найяскравіших взірців вітчизняної періодики XIX ст.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідження, які стосуються обраної теми, становлять дві групи: загальнооглядові й вузькоспеціальні. До першої входять наукові праці, присвячені передумовам зародження української преси, етапам розвитку журналістики початку XIX ст. в Україні загалом і на Харківщині зокрема, ролі освітніх закладів у виданні й популяризації газет та журналів. Варті уваги розвідки науковців старшого покоління: П. Федченка ("Преса та її попередники: історія зародження й основні закономірності розвитку"), І. Дея та ін. ("Історія української дожовтневої журналістики"), Д. Багалія ("Заслуги Харківського університету в деле розвитку местной журналистики") [13], А. Животка ("Історія української преси"). Сучасні дослідники української журналістики, зокрема А. Москаленко ("Теорія журналістики"), М. Романюк ("Українська журналістика в іменах"), продемонстрували новітні методи та цікаві особисті підходи до вивчення питань теорії журналістики. Водночас окремих досліджень щодо "Українського журналу" не виявлено. Як частина ширших студій

відомості про нього подано у працях І. Михайлина ("Історія української журналістики XIX століття", "Нарис історії журналістики Харківської губернії, 1812—1917 рр."), І. Срібняка ("Історія журналістики (XVII—XX ст.)") [14].

Мета статті — на прикладі "Українського журналу" простежити основні закономірності процесу зародження й становлення української журналістики в умовах домінування російської імперської культури; визначити роль видання у цьому процесі.

Методологія. У дослідженні застосовано загальнонаукові методи пізнання: індуктивний, аналітичний, компаративістичний, узагальнення інформації, історико-нарративний. Комплексний підхід дав змогу ґрунтовніше дослідити журнальні публікації різного характеру й надати їм об'єктивну оцінку.

Наукова новизна. Наукова новизна полягає в дослідженні передумов виникнення "Українського журналу", аналізі діяльності редколегії, виявленні переваг і недоліків видання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін "українська преса" зазвичай вживають на позначення періодичних видань (як україномовних, так і іншомовних), що виходять на території України чи в місцях компактного мешкання українського населення та висвітлюють найрізноманітніші проблеми життя українців. Історики ведуть родовід української преси від неукраїномовних видань XVIII ст. [15]. Друга половина XVIII ст. — перші десятиріччя XIX ст. в історії української журналістики позначені створенням перших часописів і ствердженням наукового журналу як типу видання.

На початку XIX ст. Харків став місцем зародження журналістики, і вирішальна роль у цьому процесі належала викладачам і студентам Харківського університету. Історія цього навчального закладу становить окрему сторінку в історії української журналістики й освіти. На відміну від інших вишів Росії, заснованих за підтримки уряду, Харківський університет було створено завдяки наполегливій громадській діяльності місцевої української інтелігенції: "Харківський університет перейняв на себе українську

культурно-освітню традицію і продовжував її в різних формах, всупереч офіційному спрямуванню і намаганням російських урядових кіл зробити його виключно знаряддям русифікації і виховання вірних службовців Російської імперії. У цьому відношенні він становить одну з ланок культурно-освітніх змагань українського народу, є виявом його культурно-історичних традицій" [2, с. 163]. За короткий період університет став культурним і освітнім центром, об'єднав визначних діячів Слобідської України. Від перших днів діяльності університет перебрав на себе функції організації шкільної справи в регіоні. У 1804 р. вийшов розпорядчий документ, згідно з яким усі навчальні заклади півдня Росії підпорядковувалися Харківському університету. Про це зазначав О. Склабовський в одній зі статей в "Українском журнале": "Сим благом нетленным (освітою. — Л. Н.) вся Южная Россия — Украина, Таврида, Дон и Черноморье обязаны единственно Харьковскому университету" [3, с. 51].

Як зауважують О. Черниш і М. Луговенко, "на території України, яка на той час входила до складу Російської імперії, журналістика почала розвиватися саме в Харкові. Це пов'язано з тим, що саме в Харкові склалися найкращі передумови для цього. У 1812 р. професори Й. Лангер та К. Нельдехен видавали газету "Харьковский еженедельник". На виданні "Харьковского еженедельника" ентузіазм харківської творчої інтелігенції не вщухав. Через чотири роки в Харкові з'явилися відразу два журнали: "Харьковский Демокрит" і "Украинский вестник" [4].

П. Голубенко зазначав, що "харківські журнали виникли з місцевої ініціативи і на місцевому українському ґрунті, свідомо прагнули бути органами місцевого культурного життя. В цьому відношенні вони своїм змістом були або принаймні виявляли тенденцію бути українськими. Так на них дивились і читачі, які вимагали від редакторів, щоб вони відповідали і змістом своїм назвам" [2, с. 165].

(Далі буде)

Надійшла до редакції 17 жовтня 2024 року